

OPETUSMINISTERIÖ

Tekijänoikeusselvitykset 2002

TEKIJÄNOIKEUTTA LOUKKAAVIEN
PIRAATTITUOTTEIDEN YKSITYINEN
MAAHANTUONTI

VT Marja-Leena Mansala / IPR University Center
maaliskuu 2002

Tehtävä ja toimeksianto

Opetusministeriössä ja sen asettamassa tekijänoikeustoimikunnassa vuonna 2002 tehtävään tekijänoikeuslainsäädännön valmistelutyöhön liittyen IPR University Center on 18.2.2002 päivätyllä sopimuksella ottanut tehtäväkseen valmistaa selvityksen, joka koskee tekijänoikeutta loukkaavien piraattituotteiden yksityistä maahantuontia. Selvityksen on sopimuksen mukaisesti tehnyt varatuomari Marja-Leena Mansala.

Toimeksiannon tarkoituksena on ollut selvittää piraattituotteiden yksityiseen maahantuontiin liittyvä sääntelytarve kartoittamalla tarvittavassa laajuudessa nykyinen tilanne sekä asiaan vaikuttava oikeudellinen ja yhteiskunnallinen kehitys.

Käytettävissä ollut materiaali

Käytettävissä on ollut virallismateriaalin lisäksi seuraava asiaa koskeva materiaali:

- Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskuksen ja kahdeksan eri tekijänoikeudenhaltijoita edustavan järjestön opetusministeriölle ja oikeusministeriölle osoittama 23.8.2000 päiväty kirjelmä
- Suomen Ääni- ja kuvatalennetuottajat ÄKT ry:n Taloustutkimus Oy:llä teettämä tallenteiden yksityistä tuontia Virosta ja Venäjältä toukokuussa 1999 koskeva tutkimus (28.6.1999)
- Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskuksen Taloustutkimus Oy:llä teettämä tallenteiden yksityistä tuontia Virosta ja Venäjältä helmikuussa 2001 koskeva tutkimus (21.2.2001)
- 1999 Global Software Piracy Report (A study conducted by International Planning and Research Corporation for the Business Software Alliance and Software & Information Industry Association; May 2000)
- Suuri joukko piratismista uutisoivia lehtiartikkeleita.

Sen sijaan yksityistä maahantuontia koskevia oikeudellisia artikkeleita tai muita kirjoituksia ei IPR University Centerin informaation tekemästä laajasta tietohausta huolimatta löytynyt.

Asiantuntijoiden kuuleminen

Selvityksen yhteydessä olen suullisesti kuullut seuraavia tahoja:

Suomen tulli, ylitarkastaja Anssi Kartila

Oikeusministeriö, oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen johtaja Tapio Lappi-Seppälä

Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskus TTVK, varatuomari Antti Kotilainen

Anti-Piratismi Yhdistys ry, asianajaja Hanna-Maija Elo

Teollisuuden ja työnantajain keskusliitto, immateriaalioikeusryhmä

Tehtävän rajaus

Selvitys koskee nimensä mukaisesti yksityishenkilöiden piraattituotteiden maahantuontia niissä tapauksissa, joissa tuotteita ei ole tarkoitettu levitykseen. Selvitys sivuaa myös teollisoikeuksia loukkaavia tuotevääreännöksiä ja niiden yksityistä maahantuontia.

Immateriaalioikeuslainsäädäntö

Tekijänoikeudella suojatun aineiston käyttö edellyttää yksinoikeuden haltijan lupaa, lukuun ottamatta yksityistä käyttöä. Tämä koskee lähtökohtaisesti myös levitystaroituksessa tapahtuvaa maahantuontia. Muiden immateriaalioikeuksien osalta luvanvarainen käyttö koskee ammattimaista käyttöä, joten yksityinen käyttö on luonnostaan rajattu yksinoikeuden ulkopuolelle.

Immateriaalioikeuksien ammattimaisesta ja törkeästä loukkauksesta on säädetty rangaistus rikoslain 49 luvussa. Pienempiä rikkomuksia koskevat rangaistussäännökset ovat kussakin laissa erikseen.

Teollisoikeuksien (patentti, hyödyllisyysmalli, malli, tavaramerkki jne.) osalta suojan kohteen valmistaminen ja maahantuonti yksityiseen käyttöön on sallittua. Tekijänoikeuslaki rakentuu eri tavalla kuin muut immateriaalioikeuslait. Tekijänoikeuslaissa määritellään tekijän oikeudet, joista keskeisimpiin kuuluu oikeus valmistaa teoksesta kappaleita. Lakiin on otettu erityinen säännös siitä, että yksityiseen käyttöön saa tehdä teoksesta muutaman kopion ja kopiointiin saa antaa myös toisen tehtäväksi. Poikkeuksena ovat tietokoneohjelmat, joiden kopiointi myös yksityiseen käyttöön on kiellettyä.

Tekijänoikeuslain 56a §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan laitonta kopiota ei saa tuoda maahan yleisölle levitettäväksi. Piraattikopion tuomista omaan käyttöön ei sen sijaan laissa kiellä. Yksityishenkilön mukanaan tuomien piraattikopioiden laillisuuden tai laittomuuden arvioinnissa on siten pitkälti kysymys näytöstä. Miten todistetaan, että henkilöllä on ollut tarkoitus levittää kappaleita? Edellytetäänkö, että levittäminen tapahtuu maksua vastaan? Kuinka laajasti suku ja ystävät voidaan sisällyttää yksityisen käytön piiriin?

Tekijänoikeuslain 57 §:n mukaan jokainen, joka käyttää teosta vastoin tekijänoikeuslakia, on velvollinen suorittamaan käyttämisestä tekijälle kohtuullisen hyvityksen. KKO:n ratkaisuissa 2001:41 ja 2001:42 on hyvitysvelvollisuuden perustaksi otettu teoksen käyttäminen vastoin tekijänoikeuslain 2 §:ää. Kyseisessä säännöksessä määritellään tekijän taloudelliset oikeudet eli oikeus valmistaa teoksesta kappaleita ja oikeus saattaa teos yleisön saataviin. 2 §:n 3 momentin mukaan teos saatetaan yleisön saataviin julkisesti esittämällä, tarjoamalla kappale myytäväksi, vuokrattavaksi tai lainattavaksi tai sitä muutoin levittämällä sekä julkisesti näyttämällä. Muista tekijänoikeuslaissa rangaistavaksi säädettyistä teoista voidaan tuomita korvaus teosta aiheutuneen vahingon johdosta, mutta ei laissa tarkoitettua vahingosta riippumatonta hyvitystä.

Vaikka tekijän yksinoikeuden piiriin kuuluu kappaleen valmistaminen tietokoneohjelmasta myös yksityiseen käyttöön, ei tällaista kappaleen valmistamista kuitenkaan tekijänoikeuslain 56a § 2 momentin mukaan rangaista tekijänoikeusrikkomuksena.

Tilanteen kuvaus

Tiedot piraattituotteiden yksityisestä maahantuonnista ja tilanteen kehityksestä

Tullilla ei ole tilastoja yksityisten henkilöiden maahantuomista tuotteista. Julkisudessa esitetyt arviot yksityisten henkilöiden maahantuomista piraattituotteista perustuvat lähinnä Suomen ääni- ja kuvatalennetuottajat ÄKT ry:n ja Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskuksen Taloustutkimus Oy:lla teettämiin tutkimuksiin.¹ Tutkimuksissa on selvitetty cd-levyjen, videoelokuvien, PlayStation- ja muiden tietokonepelien, hyötykäyttöön tarkoitettujen tietokoneohjelmien ja muiden cd-rom-tallenteiden yksityistä maahantuontia Virossa ja Venäjältä.

Edellä mainittujen selvitysten perusteella voidaan todeta piraattituotteiden maahantuonnissa hienoista nousua. Virossa maahantuotujen piraattien määrä on pysynyt suunnilleen samana molemmissa tutkimuksissa, mutta Venäjältä tuotujen piraattituotteiden määrä on noussut. Lisäksi yksittäisten henkilöiden Venäjältä tuomien piraattituotteiden kappalemäärät ovat nousseet ja Venäjältä yksittäinen maahantuoja tuo keskimäärin useampia kappaleita kuin Virossa kävijä. Toisaalta Venäjällä käyneiden matkustajien määrä on selvästi pienempi kuin Virossa kävijöiden.

Laittomasti valmistettuja cd-levyjä ja tietokonepelejä myydään monilla kirpputoreilla ympäri maata. Poliisin suorittamat kirpputoriratsiat ovat tuoneet lähes joka kerran jonkinlaisen saaliin. Kerralla takavarikoitujen kappaleiden määrät eivät kuitenkaan ole kovin suuria ja myytävien piraattituotteiden kokonaismäärän arviointi tällä perusteella on erittäin vaikeaa. Lisäksi kirpputoreilla myynnissä olevien piraattituotteiden alkuperän selvittäminen on vaikeaa.

Muista valtioista yksityiskäyttöön tapahtuvasta maahantuonnista ei ole selvityksiä. Piraattikopioita tulee maahan myös matkailijoiden mukana Kaukoidästä. Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskuksen arvion mukaan määrä on vähäinen jo senkin vuoksi, että piraattituotteet tehdään Kaukoidän omille markkinoille ja esimerkiksi elokuvat on useimmiten äänitetty päälle.

Tulli ei puutu tällä hetkellä alle 100 kappaleen cd-levy- ja tietokonepelieriin. Puutumattomuus perustuu oikeuskäytäntöön², jossa on pidetty 100 kappaleen maahantuontia yksityisenä eikä sen ole katsottu olleen tarkoitettu yleisölle levitykseen.

¹ Tutkimuksia ei ole julkaistu ja ne on tarkoitettu yksinomaan toimeksiantajan käyttöön. Olen saanut vuosia 1999 ja 2001 koskevat tutkimukset käyttööni tämän selvityksen tekemiseksi.

² Kouvolan hovioikeus 10.8.2000 nro 739 Dnro R 00/299, korkein oikeus palautti 19.10.2001 antamallaan päätöksellä asian käsittelyn Kotkan käräjäoikeuteen asianomistajien kuulemiseksi. Kouvolan hovioikeus 27.9.2001 nro 1006 Dnro R 00/1109, valituslupahakemus vireillä korkeimmassa oikeudessa.

Minkä valtion piratismista on kyse?

Suomessa esiintyvät piraattituotteet on lähes poikkeuksetta valmistettu Suomen rajojen ulkopuolella. Maantieteellinen asemamme ja pitkä raja Venäjää vastaan johtaa siihen, että Venäjällä tehdyt piraattikopiot kulkeutuvat helposti Suomeen. Viipuri on jo ohittanut suosiossa Viron.

Suomessa ei toistaiseksi ole tavattu ammattimaista piraattituotteiden valmistusta.

Oikeuskäytäntö

KKO 2001:41

Tapauksessa oli maahantuonnin yhteydessä takavarikoitu 123 kappaletta piraattiäänitteitä. Korkein oikeus kytki ratkaisussaan teoksen käyttämisen tekijänoikeuslain 2 §:ään. Hyvityksen suorittaminen edellytti joko kappaleen valmistamista tai teoksen saattamista yleisön saataviin. Tuomiossa todettu aikomus levittää teoksen kappaleet yleisön keskuuteen ei toteuttanut teoksen käyttämisen käsitettä. Pelkkä suuren piraattimäärän maahantuonti ei siten riittänyt hyvitysvelvollisuuden laukeamiseen.

KKO 2001:42

Tapauksessa vastaaja oli myynyt 73 CD levyä ja häneltä oli takavarikoitu 27 CD levyä. Tässäkin tapauksessa korkein oikeus kytki teoksen käyttämisen tekijänoikeuslain 2 §:ään. Hyvityksen suorittaminen edellytti siten joko kappaleen valmistamista tai teoksen saattamista yleisön saataviin. Korkein oikeus katsoi, että yleisön saataviin saattamisen tunnusmerkki täyttyi, kun teosta oli tarjottu yleisölle, vaikka tarjotut kappaleet olisikin saatu takavarikoitua. Ratkaisusta ei ilmene, miten ja missä olosuhteissa CD-levyjä on kaupiteltu. Tältä osin ratkaisu yhdessä ratkaisun 2001:41 kanssa antaa rajat siihen, miten tulkitaan yleisön saataviin saattamista. Vastaaja tuomittiin maksamaan hyvitystä myös takavarikoitujen kappaleiden osalta.

Kouvolan HO 27.9.2001 nro 1006 Dnro R 00/1109

Vastaaja oli tuonut maahan Venäjältä 80 CD-levyä ja 20 PlayStation-peliä. Samoja levyjä ja pelejä oli myös useampia kappaleita. Vastaajan ei katsottu syyllistyneen tekijänoikeusrikokseen tai –rikkomukseen. Asiassa on pyydetty valituslupaa korkeimmalta oikeudelta.

Korkein oikeus 19.10.2001 nro 2176 Dnro R2000/742

Vastaaja oli tuonut Vaalimaan tulliaseman kautta Suomeen 45 kappaletta cd-levyjä ja 7 kappaletta PlayStation-pelejä. Kotkan käräjäoikeus katsoi 11.2.2000 antamassaan tuomiossa, että vastaaja oli kiistämisestään huolimatta syyllistynyt väitettyyn tekijänoikeusrikkomukseen. Perusteluissaan käräjäoikeus totesi, ettei se pitänyt uskottavana, että vastaaja oli hankkinut levyt ja pelit omaan käyttöönsä. Kouvolan hovioikeus hylkäsi syytteen 10.8.2000 antamassaan tuomiossa. Perusteluissaan hovioikeus katsoi yksityisen käytön väitettä tukevan sen, että levyt ja pelit olivat valtaosaltaan

sisältönsä puolesta erilaisia. Korkein oikeus palautti asian Kotkan käräjäoikeuteen asianomistajien asianmukaista kuulemista varten.

EU:n tuoteväärennysasetus

Tuoteväärennysasetuksen³ johdannossa suljetaan sen soveltamisalan ulkopuolelle sellaiset tuoteväärennökset ja piraattituotteet, joiden arvo ei ylitä henkilökohtaisesti sallittua tullivapaata tuontia. Soveltamisrajoitus on kirjattu artiklaan 10. Tuoteväärennysasetuksessa säädetty pysäyttämismenettely ei siten ole sovellettavissa yksityiseen maahantuontiin.

Menettämisseuraamus

Menettämisseuraamuksia koskevat rikosoikeudelliset säännökset on kerätty yhteen 26.10.2001 säädetyllä rikoslain muutoksella⁴. Samalla on kumottu lukuisa määrä erityislaeissa olleita menettämisseuraamussäännöksiä. Uudet yhtenäiset menettämisseuraamussäännökset ovat nykyisessä rikoslain 10 luvussa, joka on tullut voimaan 1.1.2002.

Menettämisseuraamuksen määrääminen edellyttää, että on tapahtunut laissa rangaistavaksi säädetty teko eli rikos. Hallituksen esityksessä 80/2000 on sivulla 3 määritelty menettämisseuraamusta seuraavasti:

Menettämisseuraamus eli konfiskaatio on rikokseen perustuva seuraamus. Konfiskaatiota ei yleensä lueta rangaistukseksi vaan turvaamistoimeksi. Konfiskaatiolla ymmärretään rikosoikeudessa lakiin perustuvaa omaisuuden korvauksetonta menettämistä rikoksen johdosta. Käsitteeseen katsotaan yleensä kuuluvan myös omaisuuden menettäminen nimenomaan valtiolle. Seuraamuksen perustumisella lakiin viitataan siihen, että rikosoikeudellinen legaliteettiperiaate ulottuu myös konfiskaatioon. Konfiskaatio on toisin sanoen mahdollinen vain, kun laissa on niin säädetty ja vain laissa säädetyssä laajuudessa.

Menettämisseuraamuksia on oikeustieteessä yleisesti jaoteltu erilaisin perustein. Kun konfiskaatio kohdistuu määrättyyn omaisuuteen sellaisenaan, puhutaan esinekonfiskaatiosta ja sen kohdistuessa omaisuuden arvoon puhutaan vastaavasti arvokonfiskaatiosta. Toisesta näkökulmasta konfiskaatiot on jaoteltu sen mukaan, miten sen kohde liittyy rikokseen. Tällöin voidaan puhua rikoksen tuottaman hyödyn, rikosentekovälineen, rikoksen tuotteen eli rikoksella aikaansaadun esineen ja rikosesineen eli rikoksen välittömän tosiasiallisen kohteen konfiskoinnista. Myös lainsäädäntö on perustunut näihin jaotteluihin.

³ Neuvoston asetus (EY) N:o 3295/94 väärennettyjen ja laittomasti valmistettujen tavaroiden vapaaseen liikkeeseen luovutuksen, viennin, jälleenviennin tai suspensioimenettelyyn asettamisen kieltämistä koskevista toimenpiteistä, annettu 22.12.1994, EYVL N:o L 341, 30.12.1994 s. 8

⁴ Laki rikoslain muuttamisesta 26.10.2001/875, HE 80/2000 vp

Konfiskaatiot voidaan myös jakaa kahteen ryhmään sillä perusteella, mihin konfiskaatio perustuu. Ensinnäkin hyötykonfiskaation tausta-ajatuksena on yksinkertaisesti se, että rikos ei saa kannattaa. Hyödyn menettämällä pyritään osaltaan eliminoimaan rikoksen vaikutukset. Toisena tausta-ajatuksena on se, että hyödyn menettämällä ehkäistään varojen sijoittaminen uusiin rikoksiin.

Esinekonfiskaatio sen sijaan perustuu lähinnä esineen laatuun. Usein menetetyksi tuomitulla esineellä, kuten tiirikalla, tietokoneviruksia levittävällä ohjelmalla tai valmistetulla huumausaineella, ei ole laillista käyttötarkoitusta. Usein myös esineen jättäminen rikosentekijän haltuun voisi johtaa sen käyttämiseen uusiin rikoksiin, vaikka esineellä sinänsä olisi laillisiakin käyttötapoja. Silloin kun esineen sijasta tuomitaan sen arvo menetetyksi, on taustalla ennen kaikkea yhdenvertaisuuden ja ennustettavuuden vaatimus. Menettämisseuraamuksen ankaruus ei saa riippua siitä, käyttääkö rikosentekijä omaa vai lainattua välinettä rikoksessa. Kuten rangaistuksella on menettämisseuraamuksellakin siis yleis- ja erityisestävä vaikutuksensa.

Rangaistusmääräysmenettely

Rangaistusmääräysmenettelystä annetun lain 1 §:n mukaan rangaistusmääräysmenettelyssä voidaan määrätä sakkorangaistus ja enintään 1.000 euron suuruinen menettämisseuraamus rikkomuksesta, josta ei esillä olevien asianhaaran varalta ole säädetty ankarampaa rangaistusta kuin sakko tai enintään kuusi kuukautta vankeutta. Rangaistusvaatimuksen antaa poliisimies, tullimies tai muu laissa säädettyä valvontaa suorittava virkamies omasta aloitteestaan tai syyttäjän puolesta. Rangaistusvaatimus tulee tuomioistuimen käsiteltäväksi vain, mikäli sen saaja vastustaa rangaistusvaatimusta. Mikäli rangaistusvaatimusta ei vastusteta, rangaistusmääräyksen antaa syyttäjä.

Tekijänoikeuslain 58 §:n mukaan oikeus voi asianomistajan vaatimuksesta määrätä esimerkiksi piraattituotteen hävitettäväksi.

Tekijöitä edustavat eri järjestöt ovat 23.8.2000 opetusministeriölle ja oikeusministeriölle osoittamassaan kirjelmässä kiinnittäneet huomiota muun muassa siihen, että edellä olevaan tekijänoikeuslain säännökseen vedoten osa Suomen syyttäviviranomaisista katsoo, ettei teoskappaleiden hävittämisvaatimusta voi laillisesti esittää eikä ratkaista rangaistusmääräysmenettelyssä.

Muiden maiden ratkaisut

Selvitykseen käytettävissä olleen ajan puitteissa ei muiden maiden ratkaisujen perusteelliseen ja laajamittaiseen selvittämiseen ollut mahdollisuutta. Suomessa mahdollisesti tarvittavien lainsäädännöllisten ratkaisujen perustana esitettiin keskusteluissa myös sitä, että lainsäädännön tulisi olla hyvää eurooppalaista keskitasoa.

Pohjoismaat

Muut Pohjoismaat ovat jo maantieteellisen asemansa johdosta erilaisessa tilanteessa kuin Suomi. Perinteisesti tekijänoikeuslait ovat Pohjoismaissa vastanneet toisiaan ja niitä on myös tulkittu melko yhtenäisesti. Muissa Pohjoismaissa ei kuitenkaan ole syntynyt samanlaista laajamittaista keskustelua ja tarvetta puuttua yksityisten henkilöiden maahantuomiin tuotteisiin.

Pohjoismaiden lainsäädännöissä ei ole asiasta säännöksiä.

EU

EU-maista ehkä tiukimmin yksityisten henkilöiden maahantuomiin piraattituotteisiin suhtautuu Ranska. Tuonti on laissa kielletty.

Hollannissa on sallittu viiden yksikön maahantuonti. Piraattituotteet ovat Englannissa kiellettyjä tuotteita ja ne hävitetään hallinnollisella menettelyllä. Asiasta ei ole Englannissa erityislainsäädäntöä.

Myös Saksassa piraattituotteiden hävittäminen on hallinnollinen prosessi.

Baltian maat

Virossa on piraattituotteiden maahantuonti ja maastavienti kielletty. Säännös mahdollistaisi periaatteessa piraattituotteisiin liittyvän laajemman ongelman ratkaisemisen siellä, missä sen juuretkin ovat. Latviassa on sallittu kolmen kappaleen maahantuonti.

Lainsäädäntötarpeen arviointi

Piratismi loukkaa tekijöiden oikeuksia ja sen vastustamiseen tulee lainsäädännössä olla riittävät keinot. Yleisesti myönnetään, että laajamittainen ja ammattimainen piratismi on oikeudenhaltijoiden pääongelma. Siihen puuttumiseen on tällä hetkellä kohtuullisen hyvät keinot.

Sekä selvityksen yhteydessä käytyjen keskustelujen että asiakirjoista saatavien tietojen perusteella vaikuttaa siltä, että suurimmalta osaltaan yksityisten henkilöiden suorittama piraattituotteiden maahantuonti koetaan ongelmallisena silloin, kun on kysymys maahantuonnista Venäjältä ja Virosta. Lainsäädännön tarve on selvästi lisääntynyt tuomioistuinten otettua sen kannan, että vaikka maahantuotujen tallenteiden määrä olisi suurikin, niin levittämistarkoitus ei toteudu, mikäli maahantuodut tallenteet ovat sisältönsä puolesta olleet erilaisia. Samoin korkeimman oikeuden hyvitysvolatilisuutta koskevat ratkaisut ovat vähentäneet maahantuontiin liittyvää taloudellista riskiä.

Tuotevääreännösten osalta myös yksityisen henkilön maahantuomiin tuotevääreännöksiin on helpompi puuttua, mikäli niitä on runsaasti. Tuotevääreännösten osalta kysymys on kuitenkin useimmiten muutamista kappaleista. Tuotevääreännösten seurauk-

sena on esim. tavaramerkin arvon väheneminen, ja siten myös yksittäisten tuotteiden maahantuonnilla on luonnollisesti merkitystä.

Ongelmakysymykset

Maahantuonti

Tehokkain tapa piraattituotteiden levittämisen estämiseksi on, että niiden maahantuonti pystytään estämään. Ammattimaisen ja laajamittaisen maahantuonnin osalta siihen on nykyään melko tehokkaat keinot. Sen sijaan yksityishenkilöiden maahantuomiin piraattituotteisiin ei rangaistussäännöksen puuttuessa voida puuttua.

Kriminalisointiin liittyvät ongelmat

Eri osapuolten kanssa käydyissä keskusteluissa on tullut esiin se, että yksityishenkilöiden piraattituotteiden maahantuonnin kriminalisointia on pidetty ainoana mahdollisena keinona estää laajamittainen toiminta. Kriminalisointia pohdittaessa joudutaan pohtimaan sen yleisiä edellytyksiä sekä kriminalisoinnin seurauksia.

Kriminalisoinnin yleisenä edellytyksenä on, että teko, joka halutaan kriminalisoida aiheuttaa vahinkoa. Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskus (TTVK) on edellä mainitussa kirjelmässään esittänyt, että yksityisten henkilöiden maahantuomien piraattituotteiden määrä oli vuonna 1998 noin 2 miljoonaa tallennetta. TTVK arvioi myös, että nykyisin määrä on 2,5 – 3 miljoonaa kappaletta. Suomessa myytiin vuonna 1999 11,5 miljoonaa laillista äänitettä.⁵

Kiistatonta on, että piraattituotteiden osalta jää myyntimaassa tuottajilta saamatta myyntituloja ja tekijöiltä ja esittävilta taiteilijoilta rojalteja sekä myynti- ja tuontimaassa valtiolta arvonlisäveroa. Yksityishenkilön maahantuomien piraattilevyjen aiheuttaman vahingon arviointi on kuitenkin vaikeaa, koska suoraan ei voida olettaa, että ilman piraattitallenteiden maahantuontia sama määrä tallenteita olisi ostettu laillisesti Suomessa.

Maahantuonnin aiheuttaman vahingon arviointia vaikeuttaa sekin, että teosten kopioiminen yksityiseen käyttöön on tekijänoikeuslain mukaan laillista. Näin ollen nykyisellä tekniikalla on helppo tehdä laillisesta tallenteesta laillinen kopio omaan yksityiseen käyttöön. Kopion voi laillisesti tehdä myös kaverin tallenteesta ja myös laittomasta tallenteesta.

Kriminalisointia mietittäessä on myös arvioitava tulevaisuutta. Ei ole tarkoituksenmukaista säätää ”kertakäyttöisiä” säännöksiä eli säännöksiä, joiden tosiasiallinen merkitys moitittavan toiminnan kitkemiseksi ei ole perusteltua.

Kriminalisoinnin ulottaminen yksilön autonomian alueelle on rikosoikeudessa periaatteessa kiellettyä. Yksityiselämässä tapahtuvan toiminnan valvonta on vaikeaa ja säännös tätä kautta menettää merkitystään. Kriminalisoinnin eräänä perusteena on

⁵ TTVK perustaa kirjelmässään esittämät arvionsa edellä mainittuun Taloustutkimus Oy:llä teettämäänsä selvitykseen.

ennaltaehkäisevyys ja siihen liittyy olennaisena osana kiinnijäämisriski. Mikäli siinä rangaistavaksi toiminnaksi säänneltyä toimintaa on vaikea valvoa ja kiinnijäämisriski on pieni, vaikuttaa se heikentävästi myös yleiseen lainkuuliaisuuteen.

Piraattituotteiden maahantuonnin yleisessä kriminalisoinnissa olisi kysymys yksityishenkilön tietyn käyttäytymisen säätämisestä rangaistavaksi. Käytännössä mainittuun ratkaisuun on päädytty nykyisin hyvin harvoin ja silloinkin pitkän ja vaikean keskustelun jälkeen. Uusimpana esimerkkinä tästä on lapsipornon hallussapidon kriminalisoinnista syntynyt keskustelu. Vaikka lapsipornossa kiistatta on kysymys asiasta, jonka suurin osa kansalaisista tuomitsee, yksityishenkilön autonomian piiriin kuuluva kriminalisointi herätti siitä huolimatta erittäin laajan keskustelun. Säännöksellä pyrittiin kuitenkin moraalisesti erittäin laajasti tuomitun asian saamiseen tiukkaan kontrolliin.

Yksityishenkilön laittoman maahantuonnin kriminalisointi tuo mukanaan myös oikeusturvakysymykset. Nykyisessä keskustelussa lähtökohtana on ollut, että maahantuodut tallenteet ovat notorisesti väärennöksiä jo ostopaikkansa ja hintansa perusteella. Kuitenkin myös laillisten tallenteiden hinnat vaihtelevat maittain huomattavasti. Myöskään ostopaikka ei aina takaa tallenteen aitoutta, vaikka ostaja saattaa vilpittömästi näin olettaa.

Yksityisen maahantuonnin ongelma liittyy erittäin suurelta osin Suomen lähialueilta tapahtuvaan maahantuontiin eli Venäjältä ja Virosta tuotaviin tuotteisiin. Vähättelemättä tämän tuonnin taloudellista merkitystä, kysymys on kuitenkin mielestäni suhteellisen rajatusta ongelmasta. Mikäli yksityinen maahantuonti säädetään rangaistavaksi, vaikuttaa se ylimitoitetulta huomioon ottaen todellisen ongelman (maantieteellisen) suppeuden.

Muut lainsäädännön keinot

Nykyinen suuntaus, jonka mukaan laillisesti voi tuoda mukanaan noin 100 tallennetta, jotka tietää laittomasti valmistetuiksi, ei myöskään ole lain hengen mukainen ja toivottava. Arkielämän todellisuus lienee se, että kerralla 100 kappaletta tallenteita maahantuova pyrkii hyötymään niistä taloudellisesti. Vaikka kappaleet olisi tarkoitettu vain lähipiirille, on epätodennäköistä, että ne olisi tarkoitettu pelkästään lahjoiksi ilman, että maahantuontiin liittyisi mitään taloudellista tavoitetta.

Tekijänoikeuslain mukaiset tekijän taloudelliset yksinoikeudet ovat oikeus teoksen kappaleen valmistamiseen ja oikeus teoksen saattamiseen yleisön saataviin. Teos saatetaan yleisön saataviin myös silloin, kun sen kappale muutoin kuin myymällä tai vuokraamalla levitetään yleisön keskuuteen. Tekijänoikeuslain 56a §:n 1 momentin 2 kohdassa ei edellytetä ammattimaisuutta eikä vastiketta rangaistavuudelle.

Koska rikoslain 49 luvun 1 §:n soveltamisen edellytyksenä on ansiotarkoitus ja teolla tuotettu huomattava vahinko, voitaneen todeta, että yksityisen henkilön maahantuomien piraattituotteiden osalta voisi korkeintaan olla kysymys tekijänoikeusrikkomuksesta. Näin ollen avainkysymyksenä jää, miten tulkitaan tekijänoikeuslain 56a §:n 1 momentin 2 kohtaa ja erityisesti siinä olevaa maahantuonnin tarkoituksen määrittelyä, eli mitä tarkoittaa ”yleisön keskuuteen levitettäväksi”.

Julkista esittämistä on tarkasteltu useissa oikeustapauksissa, joissa on määritelty julkisen esittämisen piiriä. Lisäksi itse tekijänoikeuslaissa on todettu, että julkisena esittämisenä pidetään esittämistä suurehkoissa suljetussa piirissä. Yleisen tulkinnan mukaan esittämistä muun muassa linja-autossa, huoneistohotellissa ja huoltoyhtiön yhteisantenniverkossa on pidetty julkisena esittämisenä. Julkisella esittämällä ei läheskään kaikissa näissä tapauksissa ole pyritty suoraan taloudelliseen hyötyyn.

Tuomioistuimet ovat ratkaisutoiminnassaan sidottuja kulloinkin käsiteltävänä olevan jutun tosiseikkoihin eli kysymys on hyvin usein siitä, mitä jutussa pystytään näyttämään toteen. Tämä vaikeuttaa useissa tapauksissa sellaisten ennakkoratkaisujen syntymistä, jotka laajasti sovellettuina johtaisivat oikeuskäytännön muuttumiseen. Lisäksi oikeuskäytännön kautta tapahtuva tulkinta vaatii aikaa ja mahdollistaa joka tapauksessa erilaiset tulkinnat, koska ennakkopäätöksillä ei Suomen oikeusjärjestyksessä ole lakiin verrattavaa sitovaa vaikutusta.

Mikäli tekijänoikeuslain 56a §:n 1 momentin 2 kohtaa halutaan täsmentää siten, että sen perusteella olisi mahdollisuus puuttua pienehköjen piraattituote-erien maahantuontiin, johtaa se nykyistä tiukempaan kriminalisointiin. Täsmentämisen tulisi tapahtua lain tasolla.

Näyttökysymykset

Nykyisen lain osalta näyttökysymykset tuottavat suurimman ongelman. Mikäli lain-säädäntöä muutetaan siten, että selkeästi määritellään maahantuotavien piraattikopioiden sallittu määrä, rajoittuu näyttökysymys hyvin suurelta osaltaan kysymykseen siitä, mistä tietää, että kysymys on piraatista. Sekä tullin että TTVK:n edustajien mukaan useimmissa tapauksissa maahantuojat tietävät, että kysymys on piraattituotteista, koska tuotteen aitouden voi päätellä ostopaikasta ja ostohinnasta.

Todellista vilpittömyyttä mieltä on joka tapauksessa suojattava. Piraattituotteen voi ostaa myös tavanomaiselta myyntipaikalta (esim. tavaratalon levyosastolta) selvästi kotimaisia hintoja edullisempaan hintaan. Kuluttajan selonottovelvollisuutta ei myöskään saa asettaa liian laajaksi.

Lisäksi on syytä varautua erikoistilanteisiin eli esim. tilanteeseen, jossa henkilö asutuaan kohdemaassa pysyvästi, tuo muuttaessaan takaisin Suomeen levykokoelman, johon mahdollisesti kuuluu enemmän kuin lain sallima määrä piraattitallenteita.

Selkeä säännös siitä, kuinka monta kappaletta piraatteja saa laillisesti tuoda maahan, helpottaisi oikeuksien valvontaa ja mahdollistaisi tullin tehokkaan toiminnan. Vilpittömän mielen suojaamiseksi säännökseen voitaisiin sisällyttää käännetty todistus-taakka, eli maahantuojalla olisi velvollisuus osoittaa, että kysymys ei ole levitystar-koituksesta, vaikka lain sallima kappalemäärä ylittyikin.

Suomessa on alkoholin ja tupakan osalta totuttu siihen, että tulli tiedottaa tehokkaasti sallitun maahantuonnin rajoista. Samantyyppistä tiedotuskampanjaa voisi noudattaa myös piraattituotteiden osalta.

Ehdotus lainsäädännöksi

Yksityishenkilöiden maahantuomien piraattikopioiden määrän saamiseksi kohtuulliselle tasolle tekijänoikeuslain 56a §:ään tulisi lisätä uusi 3 momentti seuraavasti:

Ellei muuta näytetä, 1 momentin 2 kohdan mukainen maahantuonti on kysymyksessä, kun maahan tuodaan enemmän kuin viisi laittomasti valmistettua teoksen kappaletta.

Piraattituotteiden hävittäminen ja oikeus hyvitykseen

Rangaistusmääräysmenettely soveltuu tekijänoikeusrikkomuksiin muodollisten edellytystensä puolesta. Tekijänoikeusrikkomuksen rangaistuksena on sakko eikä menettämisseuraamus yleensä nouse 1.000 euroa suuremmaksi. Syyttäjien omaksuma tulkinta siitä, että tekijänoikeuslain 58 §:n perusteella menettämisseuraamus voidaan esittää ainoastaan tuomioistuimelle, kaventaa kuitenkin rangaistusmääräysmenettelyn käyttömahdollisuuksia.

Tekijänoikeuslain säätämisen aikaan vuonna 1961 ei rikosten käsittelemiseen muualla kuin tuomioistuimessa ollut vaihtoehtoja. Menettämisseuraamus on johdannainen seuraamus, joka edellyttää rikollista menettelyä. Mikäli rangaistus voidaan tuomita muussa kuin varsinaisessa tuomioistuinmenettelyssä, ei liene perusteita siihen, että liitännäinen seuraamus edellyttäisi tuomioistuinmenettelyn. Menettelyn yhdenmukaistamiseksi tulisikin tekijänoikeuslain 58 § muuttaa nykyisiä rikosoikeudellisia menettelyjä vastaavaksi. Riittävänä olisi pidettävä, että tekijänoikeuslain 58 §:n 1 momentin lause „, oikeus voi asianomistajan vaatimuksesta,“ muutetaan kuuluvaksi „, oikeus tai rangaistusmääräyksen antaja voivat asianomistajan vaatimuksesta,“ .

Koska rangaistusvaatimuksen voi antaa myös tullimies, muutoksella mahdollistettaisiin nopea ja tehokas puuttuminen tekijänoikeusrikkomuksiin ja turvattaisiin laittomien kopioiden nopea hävittäminen.

Korkeimman oikeuden hyvitysvollisuutta koskevat ratkaisut⁶ ovat johtaneet siihen, että tullissa takavarikoitujen ja levittämättä jäävien tallenteiden maahantuonnin taloudellinen riski on hyvin pieni. Korkeimman oikeuden tulkinnan mukaan hyvitysvollisuuden toteutuminen edellyttäisi sitä, että piraattitallenteet saadaan tuotua laittomasti maahan ja ehditty tarjota yleisölle. Kriminalisoinnin tehokkuus on myös riippuvainen sen mukanaan tuomista haittavaikutuksista. Rikkomuksista tuomittavat sakot ovat usein riittämätön seuraamus teosta. Rikoksiin tulisi puuttua aina mahdollisimman aikaisessa vaiheessa.

Oikeudenomistajien oikeus hyvitykseen ei pitäisi niinkään olla riippuvainen siitä, onko laittomia tallenteita jo ehditty levittää vai onko teko tältä osin jäänyt aikomuksen asteelle. Hyvitykseen ei sisälly vahingonkorvauksellista elementtiä, ja teon aiheuttama vahinko arvioidaan joka tapauksessa aina erikseen ja se on näytettävä toteen.

⁶ KKO 2001:41 ja 2001:42

Koska rangaistusseuraamus on sama riippumatta siitä, onko maahantuonti onnistunut vai ei, tulisi myös taloudellisten seuraamusten olla samat.

Näin ollen tekijänoikeuslain 57 §:ää tulisi selkeyttää siten, että hyvitysvelvollisuus koskisi myös laittomasti maahantuotuja, mutta tullissa takavarikoituja kappaleita. Tämä voitaisiin toteuttaa siten, että tekijänoikeuslain 57 §:ään lisätään sanat "... taikka tuo maahan teoksen kappaleen, jonka hän tietää tai jota hänellä on perustellusti syytä epäillä valmistetuksi ulkomailla sellaisissa olosuhteissa, että valmistaminen Suomessa olisi ollut rangaistavaa ...".

Samaan lopputulokseen saatetaan päästä myös tekijänoikeuslakia muuttamatta kirjaamalla tekijänoikeuslain muutoksen yhteydessä perusteluihin, että tekijänoikeuslain 2 §:n 3 momentissa tarkoitettuna yleisön keskuuteen levittämisenä pidetään myös laittomien kopioiden maahantuontia.

Tuoteväärennökset

Edellä tässä selvityksessä on todettu, että käytännössä tekijänoikeutta loukkaavat piraattituotteet ja teollisoikeuksia loukkaavat tuoteväärennökset ovat yksityisesti maahantuotujen määrien osalta eri asemassa. Tuoteväärennösten osalta jo nykyinen lainsäädäntö mahdollistaa sen, että samaa tuotetta, vaikkakin eri merkistä, ei laillisesti voi tuoda maahan kovin monta kappaletta. Sen vuoksi ei tässä vaiheessa ole käsitykseni mukaan tarpeen puuttua lainsäädännöllisesti tuoteväärennöksiin liittyviin kysymyksiin. Mikäli tekijänoikeuslakia muutetaan selvityksessä esitetyllä tavalla, on muutoksella käsitykseni mukaan heijastusvaikutuksia myös tuoteväärennösten maahantuontiin. Muutoksen jälkeen voidaan arvioida, että hyvinkin pienten erien maahantuonti täyttää ammattimaisen hyödyntämisen kriteerin.

Mikäli arvioidaan, että yksityiseen maahantuontiin tulee puuttua ankarammin ja esimerkiksi säätää se kokonaan kielletyksi, tulee säännöksen kohdistua sekä teollis- että tekijänoikeutta loukkaavien tuotteiden maahantuontiin.

Ehdotukset

Tekemäni selvityksen perusteella ehdotan, että piraattituotteiden yksityisen maahantuonnin haittojen vähentämiseksi tekijänoikeuslakia muutetaan seuraavasti.

Tekijänoikeuslain 56a §:ään lisätään uusi 3 momentti:

Ellei muuta näytetä, 1 momentin 2 kohdan mukainen maahantuonti on kysymyksessä, kun maahan tuodaan enemmän kuin viisi laittomasti valmistettua teoksen kappaletta.

Tekijänoikeuslain 57 §:n 1 momentti muutetaan seuraavasti:

Joka käyttää teosta vastin tätä lakia tai 41 §:n 2 momentin nojalla annettua määräystä taikka tuo maahan teoksen kappaleen, jonka hän tietää tai jota hä-

nellä on perustellusti syytä epäillä valmistetuksi ulkomailla sellaisissa olosuhteissa, että valmistaminen Suomessa olisi ollut rangaistavaa, on velvollinen suorittamaan käyttämisestä tekijälle kohtuullisen hyvityksen.

Tekijänoikeuslain 58 §:n 1 momentti muutetaan seuraavasti:

Jos teoksen kappale on valmistettu, tuotu maahan tai saatettu yleisön saataviin tahi sitä on muutettu vastoin tätä lakia tai 41 §:n 2 momentin nojalla annettua määräystä, 51 tai 52 §:n säännöstä tahi 53 §:n 1 momentin mukaista kieltoa, oikeus *tai rangaistusmääräyksen antaja voivat* asianomistajan vaatimuksesta, sen mukaan kuin *ne katsovat* kohtuulliseksi, määrätä, että kappale sekä sen valmistukseen tarkoitettu painoladelmä, kuvalaatta, kehilö tai muu apuväline on hävitettävä tai että omaisuutta on määrätyin tavoin muutettava tahi että se on luovutettava asianomistajalle valmistamiskustannuksia vastaavasta korvauksesta taikka saatettava sellaiseksi, ettei sitä voida käyttää väärin.